

ทิศทางการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

Direction of educational institution curriculum development

ชาญณรงค์ ส่งแสงรัตน์¹ และ ปรีชา สามัคคี²

Channarong Songsaengrat¹ and Pricha Samakkhi²

ผู้อำนวยการ, ชำนาญการพิเศษ¹

Director, Senior Professional Level¹

อาจารย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²

Lecturer, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²

E-mail: Channarongboyd@gmail.com¹

Received January 16, 2024; Revised March 12, 2024; Accepted April 25, 2024

บทคัดย่อ

การพัฒนาหลักสูตรมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม โดยศึกษาสิ่งที่เป็นปัญหาในปัจจุบันอันควรแก่การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง ศึกษาพัฒนาการและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคมโลก รวมทั้งความคาดหวังในอนาคตของสังคมไทยที่ต้องการจะพัฒนาผู้เรียนในปัจจุบันไปถึงเป้าประสงค์จุดหมายในอนาคต มาใช้ในการกำหนดจุดหมายของหลักสูตร ซึ่งจะเป็น ข้อกำหนดให้เกิดโครงสร้างของหลักสูตร และแนวการจัดกิจกรรม การเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาจึงเป็นส่วนที่สำคัญยิ่งที่กำหนดขึ้นเป็นการพัฒนาหลักสูตรครบวงจรคือ เริ่มตั้งแต่ การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การร่างหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง รวมทั้งการประเมินผลหลักสูตรโดยหวังว่าขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรที่สมบูรณ์จะทำให้ได้หลักสูตรมีประสิทธิภาพ ซึ่งขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอนที่สำคัญ คือ 1. การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในด้านต่าง ๆ 2. การร่างหลักสูตร 3. การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร 4. การนำหลักสูตรไปใช้ และ 5. การประเมินผลหลักสูตร

คำสำคัญ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา รูปแบบของหลักสูตร ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

Abstract

In developing the curriculum, it is necessary to use basic information on economics, politics, Government, society and culture By studying current problems that are worthy of improvement and change, studying developments and changes in world society. Including the future expectations of Thai society that wants to develop today's learners to reach their future goals. To be used in determining the goals of the curriculum, which will be the requirements for the structure of the curriculum. and guidelines for organizing teaching and learning activities The development of educational institution curriculum is therefore a very important part that is defined as the development of a comprehensive curriculum, which is Starting with the study and analysis of basic data. Drafting the curriculum Checking the quality of the course Applying the

curriculum in real situations Including the evaluation of the curriculum in the hope that the process of developing a complete curriculum will result in an effective curriculum. The steps in developing the school curriculum It consists of 5 important steps: 1. Studying and analyzing basic information in various areas. 2. Drafting the curriculum. 3. Inspecting the quality of the curriculum. 4. Applying the curriculum and 5. Evaluation of the curriculum

Keywords: Development of school curriculum, Course format, Characteristics of a good course

บทนำ

หลักสูตรเปรียบเสมือนหางเสือที่ใช้เป็นตัวกำกับในการพัฒนาคนและใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการศึกษาของประเทศ นอกจากนี้ยังเป็นหนึ่งใน ตัวชี้วัดสำคัญของมาตรฐานการศึกษาในแต่ละประเทศ ทั้งนี้ เพราะการศึกษาของแต่ละประเทศจะดี หรือไม่ดีนั้นขึ้นอยู่กับหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ หลักสูตร ยังมีความสำคัญต่อการจัดการ เรียนการสอนในห้องเรียน โดยผู้สอนจะใช้หลักสูตรเป็นเสมือนแม่แบบในการดำเนินกิจกรรมการเรียน การสอน เพื่อให้การจัดการ กิจกรรมการเรียนการสอนไม่หลงทางและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่าง ครบถ้วน สำหรับความสำคัญของหลักสูตรกับผู้เรียน หากหลักสูตรนั้นเป็นหลักสูตรที่ดีจะสามารถช่วย ให้ผู้เรียนเกิดทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต รวมถึงสร้างทักษะอื่นๆที่สามารถใช้ในการดำเนินชีวิตอยู่ ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีสุข รวมถึงการสร้างสรรคสังคมให้น่าอยู่หลักสูตรเป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้กำกับทิศทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนที่ สมบูรณ์และมีคุณภาพทั้งความรู้ มีทักษะการใช้ชีวิต และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมี ความสุขและมีความพร้อมที่จะพัฒนาสังคมให้เกิดสันติสุข หลักสูตรต้องสนองต่อความมุ่งหมายและ หลักการการจัดการศึกษาและการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง การปกครองและสังคมของ ประเทศ ในบทนี้จึงเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้ ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบหลักสูตร ระดับของ หลักสูตร และ ลักษณะหลักสูตรที่ดีสำหรับเป็นความรู้พื้นฐานในการเรียนรู้ไปสู่การพัฒนาหลักสูตรได้ อย่างมีคุณภาพขั้นตอน

การจัดการศึกษาเท่าที่ผ่านมา สถานศึกษาส่วนใหญ่ที่ใช้ตำรา เอกสาร รวมทั้งสื่อต่างๆ ที่จัดพิมพ์จากหน่วยงานกลางเป็นหลักในการเรียนการสอน ถึงแม้ว่าสภาพบริบทและแวดล้อมโรงเรียนจะแตกต่างกัน แต่เนื้อหาสาระในการจัดการเรียนการสอนกลับเหมือนกันทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามได้มีความพยายามให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตรตั้งที่กำหนดไว้ในคู่มือ เปิดโอกาสให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพของท้องถิ่นได้ ทั้งนี้เนื่องจากครุฑชาติความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งทักษะในการพัฒนาหลักสูตร ขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารและขาดการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่เน้นครูเป็นศูนย์กลาง เน้นการท่องจำมากกว่าปฏิบัติจริง ดังนั้นการเปลี่ยนบทบาทของโรงเรียนจากการเป็นผู้ใช้หลักสูตรที่มีผู้จัดทำมาให้มาเป็นการพัฒนาหลักสูตรด้วยตนเอง จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมให้บุคลากรในโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับขั้นตอนหรือรู้แบบการพัฒนาหลักสูตรและมีความสามารถเพียงพอที่จะนำความรู้ไปใช้พัฒนาหลักสูตรด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ โดยหวังว่าหลักสูตรที่โรงเรียนพัฒนาขึ้น จะทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวที่เป็นจริง สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียนมาใช้ ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เล็งเห็นความเชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้กับการนำไปใช้ ก่อให้เกิดความรัก ผูกพันกับชุมชนที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน เนื่องจากหลักสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรโรงเรียนก็คือ การให้บุคลากรในโรงเรียนและชุมชนร่วมกันตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินทางหลักสูตร ซึ่งมีทั้งการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม ประเมินผล เพื่อให้การศึกษาของเยาวชนเป็นไปตามความต้องการของครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ สมดังเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า หมายถึง การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้และการประเมินผล การกำหนดการเรียนรู้ของนักเรียนดำเนินการโดยสถานศึกษา เน้นการตัดสินใจร่วมกันการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของนักเรียนในแต่ละโรงเรียน โดยมีการวางแผนนำไปใช้ และประเมินร่วมกัน มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและชุมชน เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นพันธกิจร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ครูได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนได้รับประโยชน์ โรงเรียนเป็นผู้ทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลมากกว่าเป็นเพียงเจ้าของหลักสูตร และพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่สถานศึกษาและชุมชนร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ เป้าหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เพื่อให้ครูทุกคนนำไปออกแบบการเรียนการสอนมีการวางแผนร่วมกันทั้งสถานศึกษาเป็นหลักสูตรที่ครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในความหมายต่างๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นสรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรคือ แผนประสบการณ์หรือแผนการจัดการเรียนการสอนที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันระหว่างบุคลากรทั้งภายในและภายนอกของโรงเรียน เพื่อกำหนดการเรียนรู้ของนักเรียน มีการวางแผนนำไปใช้และประเมินผลร่วมกัน

ความจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ข้อกฎหมายที่สถานศึกษาต้องไปดำเนินการให้สถานศึกษาหรือโรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรได้เองภายใต้กรอบของหลักสูตรแกนกลางเป็นเรื่องที่จะต้องมีการเตรียมการให้พร้อมเพื่อตอบสนองการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดแนวการจัดการศึกษาในมาตรา 22 ว่าการจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ และในมาตรา 23 กำหนดการจัดการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสามารถทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ และบูรณาการตามความเหมาะสมของแต่ละระดับการศึกษา ในเรื่องต่อไปนี้

1. ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2. ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้และความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

3. ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา

4. ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง

5. ส่งเสริมการสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้ในการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากข้อกำหนดจากมาตรา 22, 23, 24 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 นำไปสู่การกำหนดคุณภาพมาตรฐานของผู้จบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งที่ผ่านมานี้ในอดีตกำหนดไว้ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544 ดังนี้ คือ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542)

1. เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2. ความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเรียน และรักการค้นคว้า
3. มีความรู้อันเป็นสากล ที่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและเทคโนโลยี ปรับวิธีการคิดวิธีการทำงานได้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิดและ การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต
5. รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี
6. มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าผู้บริโภค
7. เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีและการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
8. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
9. รักประเทศชาติและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาไว้ว่า หมายถึง การวางแผน การออกแบบ การนำไปใช้และการประเมินผล การกำหนดการเรียนรู้ของนักเรียนดำเนินการโดยสถานศึกษา เน้นการตัดสินใจร่วมกันการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของนักเรียนในแต่ละโรงเรียน โดยมีการวางแผนนำไปใช้ และประเมินร่วมกัน มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและชุมชน เช่น บุคลากร อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นพันธกิจร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชน ครูได้แสดงศักยภาพอย่างเต็มที่ เป็นหลักสูตรที่โรงเรียนได้รับประโยชน์ โรงเรียนเป็นผู้ทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลมากกว่าเป็นเพียงเจ้าของหลักสูตร และพันธกิจหรือภาระหน้าที่ที่สถานศึกษาและชุมชนร่วมกันในการพัฒนาผู้เรียนให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ เป้าหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เพื่อให้ครูทุกคนนำไปออกแบบการเรียนการสอนมีการวางแผนร่วมกันทั้งสถานศึกษาเป็นหลักสูตรที่ครอบคลุมภาระงานการจัดการศึกษาทุกด้านของสถานศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในความหมายต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้นสรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรคือ แผนประสบการณ์หรือแผนการจัดการเรียนการสอนที่เกิดจากการตัดสินใจร่วมกันระหว่างบุคลากรทั้งภายในและภายนอกของโรงเรียน เพื่อกำหนดการเรียนรู้ของนักเรียน มีการวางแผนนำไปใช้และประเมินผลร่วมกัน

ลักษณะของหลักสูตรที่ดี

หลักสูตรเป็นแนวทางสำคัญในการจัดการเรียนการสอน ลักษณะของหลักสูตรที่ดีจะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ และเกิดสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษา นักการศึกษาได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับ ลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้ดังนี้

สุนีย์ ภูพันธ์ (2546:19) ได้กล่าวว่า หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ 1) ตรงตามความมุ่งหมายของการศึกษาตรงตามลักษณะของพัฒนาการของเด็กในวัยต่างๆ ตรงตามลักษณะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและเอกลักษณ์ของชาติ 2) มีเนื้อหาสาระของเรื่องที่สอนบริบูรณ์เพียงพอที่จะช่วยให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็นและมีพัฒนาการในทุกด้านสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียนคือจัดวิชาทักษะ และวิชาเนื้อหาให้ เหมาะสมกันในอันที่จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเจริญงอกงามทุกด้าน 3) หลักสูตรควรสร้างโดยความร่วมมือของทุกฝ่าย เพื่อจะได้ผลดีควรจัดเป็นรูปคณะกรรมการ 4) มีความยืดหยุ่นตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมความเป็นอยู่การดำรงชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันแสดงลักษณะของสังคมความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงทางปรัชญาการศึกษา การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดทางจิตวิทยาความเปลี่ยนแปลงในจุดประสงค์ของการศึกษา ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้นักเรียนมีสัจการแห่งตน มีมนุษยสัมพันธ์มีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ มีความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองวิวัฒนาการทางด้านอุตสาหกรรมและภาวะความเป็นอยู่ของสังคมที่เปลี่ยนไป ระบบการปกครอง

ประเทศที่เปลี่ยนแปลง และการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น ๆ ได้แก่ การบริหารการศึกษา อุปกรณ์โสตทัศนูปกรณ์ ศึกษาวิธีสอนและการประเมินผลการศึกษา 5) หลักสูตรที่ดีจะต้องให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องกันไปและจะต้องเรียงลำดับความยากง่ายไม่ให้นักเรียนต่อนอกจากกันจะต้องเป็นประสบการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของเด็ก เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต เพื่อให้มีความเป็นอยู่อย่างผาสุกเพิ่มพูนและส่งเสริมทักษะเบื้องต้นที่จำเป็นของเด็กส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้ทักษะ ความคิดริเริ่มมีความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต ส่งเสริมให้เด็กทำงานเป็นอิสระและทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เพื่อพัฒนาให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตย 6) บอกแนวทางวิธีและอุปกรณ์สื่อการสอนประกอบเนื้อหาสาระที่จะสอนไว้อย่างเหมาะสมจะต้องจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจและมีโอกาสแก้ปัญหาต่างๆโดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติ 7) หลักสูตรที่ดีย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลาเพื่อทราบข้อบกพร่องในอันที่จะปรับปรุงให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปและ 8) หลักสูตรที่ดีจะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมแก่การนำไปปฏิบัติและสะดวกแก่การวัดและประเมินผล

แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นแนวคิดภายใต้พื้นฐานของการ บริหารงานที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Management - SBM) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งให้สถานศึกษามีอิสระและมีความคล่องตัวในการบริหารงานด้านวิชาการ ด้านการเงิน ด้านการบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไป เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยมีความเชื่อว่าการตัดสินใจที่ดีที่สุดจากการตัดสินใจของคณะบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดและมีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียนมากที่สุด (Wohlsletter, 1995: 22-25) แนวคิดนี้เริ่มในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีแบบของบริหารจัดการแตกต่างกันไปตามมลรัฐ และในระหว่าง พ.ศ. 2503-2522 วงการศึกษาของสหรัฐอเมริกาได้มีการปรับปรุงการดำเนินงานทางการศึกษาเพื่อให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยนำความคิดจากความสำเร็จของการพัฒนาองค์การทางอุตสาหกรรมที่องค์กรการให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีคุณภาพ สร้างผลกำไรและสร้างความพึงพอใจแก่ลูกค้าและผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้น แนวทางที่จะทำให้คุณภาพการศึกษาดีขึ้น ต้องปรับปรุงและพัฒนาองค์การ การบริหารโรงเรียนเสียใหม่ มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังโรงเรียนให้มากขึ้นมีการนำวิชาการบริหารงบประมาณด้วยตนเอง (Self-Budgeting School) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา (School-Based Curriculum Development) การพัฒนาบุคลากรโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-Based Student Counseling) เข้ามาใช้โดยพื้นฐานแล้วความคิดในการจัดทำหลักสูตรโรงเรียนก็คือ โรงเรียนเป็นที่ที่ดีที่สุดในการออกแบบหลักสูตร เพราะเป็นสถานที่ผู้เรียนและครูมีปฏิสัมพันธ์กัน เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการกระทำ และมีผลโดยตรงต่อโรงเรียนและมีส่วนร่วมในการนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการศึกษา เพราะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า การใช้หลักสูตรแกนกลางเป็นสิ่งที่ เป็นนามธรรม เพราะไม่ได้คำนึงถึงความแตกต่างของโรงเรียนนโยบายที่จะให้โรงเรียนพัฒนาหลักสูตร เป็นการเปลี่ยนจากการสั่งการจากหน่วยงานกลางมายังหน่วยปฏิบัติ (Top-Down) มาเป็นการจัดทำจากหน่วยปฏิบัติขึ้นไป (Bottom-Up) ซึ่งเป็นความคิดเช่นเดียวกับการให้โรงเรียนบริหารจัดการเอง (School-Based Management) และเป็นความคิดที่นำมาจากประเทศทางตะวันตก ดังนั้น การนำมาใช้จะต้องนำมาปรับให้เหมาะสมด้วยหวังว่าทุกโรงเรียนจะเป็นแกนในการปฏิรูปการศึกษา ครูทุกคนเป็นนักออกแบบหลักสูตร (Curriculum Designer) และทุกห้องเรียนเป็นห้องปฏิบัติการเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่ ๆ สำหรับประเทศไทยเอง แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาคือ ต้องการกระจายอำนาจให้กับโรงเรียนสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรได้เอง เพราะเท่าที่ผ่านมามีปัญหาเกิดขึ้นจากการรวมอำนาจการบริหารการศึกษาไว้ที่ส่วนกลางคือที่กระทรวงศึกษาธิการ ดังที่คณะกรรมการปฏิบัติระบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการกล่าวไว้ว่า ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดปัญหาดังนี้ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 12)

1. ปัญหาการรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลางทำให้เกิดปัญหา คือ

- 1.1 ก่อให้เกิดความล่าช้าในการอนุมัติ อนุญาต
- 1.2 ขาดความเป็นอิสระในการคิด การตัดสินใจในระดับล่าง และระดับปฏิบัติของหน่วยงานในพื้นที่และสถานศึกษา
- 1.3 การบริหารและการตัดสินใจของหน่วยงานระดับล่างไม่อาจทำได้ ไม่สอดคล้องกับความจำเป็นและความเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหา และตอบสนองตามความต้องการของนักเรียนและประชาชน หรือชุมชนในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม

1.4 ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณและทรัพยากร เนื่องจากการจัดสรรที่ไม่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริง

2. ปัญหาด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ก็มีการกำหนดและควบคุมจากส่วนการสูงมาก แม้มีความพยายามให้สถานศึกษาและหน่วยงานในพื้นที่พัฒนาหลักสูตรในท้องถิ่น ก็ไม่เกิดผลเท่าที่ควรทั้งนี้เนื่องจาก

2.1 กรอบหลักสูตรและการประเมินผล เป็นสาเหตุสำคัญในการสกัดกั้นการตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร

2.2 ความวิตกกังวลของสถานศึกษาและครูผู้สอน ที่เกรงว่าจะไม่สามารถดำเนินการได้ครบตามระเบียบและกฎเกณฑ์ดังกล่าว

2.3 รูปแบบการจัดการเรียนการสอนของครูที่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ไม่ส่งเสริมศักยภาพ และความแตกต่างระหว่างบุคคลของนักเรียน

2.4 ระบบรวมศูนย์ในเรื่องการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการเรียนการสอน รวมทั้งการควบคุม จัดสรรและกำหนดคุณลักษณะจากส่วนกลางก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สถานศึกษามีอาจจัดรายวิชาที่สนองความต้องการของนักเรียนและความต้องการชุมชนได้

3. ปัญหาจากการใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ ก่อให้เกิดผลต่อผู้ปฏิบัติตามหลักสูตร

3.1 ผู้บริหารโรงเรียนบางส่วนขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักสูตร

3.2 ครูไม่เข้าใจหลักการ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3.3 เนื้อหาวิชามีความยาก ไม่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

3.4 ครูไม่เข้าใจวิธีการจัดการเรียนการสอน จึงจัดการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลาง

3.5 การจัดส่งเอกสารประกอบหลักสูตรไปยังโรงเรียนมีความล่าช้า ไม่ทันเปิดภาคการศึกษา จำนวนที่จัดส่งไปให้ไม่เพียงพอ

4. ปัญหาในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นก็คือ

4.1 การขาดบุคลากร

4.2 ขาดความร่วมมือและสนับสนุน

4.3 ขาดวิทยากร

4.4 ขาดความรู้

4.5 ขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน

4.6 ครูไม่ปรับหลักสูตรสอนตามหลักสูตรแกนกลาง

4.7 ไม่ปรับปรุงสื่อ เอกสาร

4.8 ครูไม่มีความรู้และขาดทักษะในการดำเนินการ

จากรายงานการวิจัยและพัฒนากระบวนการประเมินผลภายในของสถานศึกษาพบว่าสถานศึกษาที่มีหลักสูตรและเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นและผู้เรียน มีเพียงร้อยละ 27 เท่านั้น ผลที่เกิดขึ้นกับนักเรียน คือ นักเรียนได้เรียนรู้ในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวเองและชุมชนและตัวเองอาศัยอยู่น้อยหรืออาจไม่เกี่ยวข้องทำให้การเรียนรู้เป็นเรื่องไม่สนุก เพราะประโยชน์ในการนำไปใช้ใน ชีวิตประจำวันมีไม่มาก ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ปัญญานิยม ที่เชื่อว่าการรู้เกิดจากการที่ผู้เรียนเป็นผู้ริเริ่มเป็นผู้กระทำที่มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งเร้าผู้เรียนต้องเป็นผู้ลงมือกระทำการพัฒนาหลักสูตรระดับชาติ เป็นหน้าที่ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ส่วนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นหน้าที่ของโรงเรียนที่ต้องดำเนินการ

เงื่อนไขดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการที่กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารไปยังสถานศึกษา ให้สถานศึกษามีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้เองซึ่งแนวทางที่กำหนดไว้มีดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543: 3)

1) ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ (School-Based Decision Making) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้โรงเรียนมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตัวเอง โดยยึดประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสำคัญ

2) การมีส่วนร่วมและการร่วมคิดร่วมทำ (Participation and Collaboration) การศึกษาเป็นเรื่องของสาธารณชน มิใช่การรับผิดชอบของใครแต่ฝ่ายเดียวอีกต่อไป

3) การกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นการคืนอำนาจการจัดการศึกษาให้กับผู้ใกล้ชิดเด็ก ได้แก่ โรงเรียน ผู้บริหารการศึกษา ครูชุมชน เป็นความเชื่อว่ามีส่วนได้เสียต่อการศึกษาหรือผู้ที่อยู่ใกล้เด็กสามารถจัดการศึกษาได้ดีที่สุด ตรงตามความต้องการของผู้เรียนและชุมชน อำนาจการตัดสินใจควรอยู่ในระดับปฏิบัติคือสถานศึกษา

4) ภารกิจที่ตรวจสอบได้ (Accountability) ต้องมีการกำหนดหน้าที่ ความรับผิดชอบและภารกิจของผู้บริหาร ครู อาจารย์ บุคลากรทางการศึกษาและชุมชนอย่างชัดเจน และภารกิจเหล่านี้ต้องสามารถตรวจสอบความสำเร็จได้ เพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง

5. ขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่จะนำมาใช้ดำเนินการการนำแนวคิดและรูปแบบจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 27 วรรคสองที่กำหนดให้สถานศึกษา ขึ้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ รวมทั้งแนวคิดและรูปแบบของนักพัฒนาหลักสูตร เช่น ไทเลอร์ ทาบา เซย์เลอร์ อเล็กซานเดอร์และเลวิส โอลิวา สกิลเบ็กมาร์ช และคณะ เอ็กเกิลสตัน วอล์คเกอร์ และรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของไทย องค์กรวิชาการ และ กรมการศึกษานอกโรงเรียนมากำหนดเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่กำหนดขึ้น เป็นการพัฒนาหลักสูตรครบวงจรคือ เริ่มตั้งแต่การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน การร่างหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ในสถานการณ์จริง รวมทั้งการประเมินผลหลักสูตร โดยหวังว่าขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรที่สมบูรณ์ทำให้ได้หลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ กล่าวโดยสรุปขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานในด้านต่างๆ ได้แก่

- 1.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและความต้องการของชุมชน
- 1.2 การวิเคราะห์ศักยภาพของโรงเรียน
- 1.3 การวิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง

ขั้นที่ 2 การร่างหลักสูตร

- 2.1 การกำหนดจุดประสงค์ของหลักสูตร
- 2.2 การกำหนดเนื้อหาสาระ
- 2.3 การจัดการเรียนการสอน กิจกรรมและสื่อต่างๆ
- 2.4 การกำหนดวิธีวัดและประเมินผลผู้เรียน

ขั้นที่ 3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร

ขั้นที่ 4 การนำหลักสูตรไปใช้

ขั้นที่ 5 การประเมินผลหลักสูตร

บทสรุป

ทิศทางในการพัฒนาหลักสูตรต้องอิงพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 27 ซึ่งได้กำหนดให้ “คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ดังนั้นสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาเป็นแหล่งของ

การแสวงหาความรู้ จึงต้องมีหลักสูตรเป็นกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และจะต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สามารถพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมการให้พร้อม มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร และหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อจะได้นำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่ง และจัดทำสาระพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ในมาตรา 27 ได้กำหนดให้ “คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพตลอดจนเพื่อการศึกษาต่อ ดังนั้นสถานศึกษาเป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาเป็นแหล่งของการแสวงหาความรู้ จึงต้องมีหลักสูตรเป็นกรอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน และจะต้องจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สามารถพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพภายใต้กรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมการให้พร้อม มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องของหลักสูตร การพัฒนาหลักสูตร และหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อจะได้นำไปจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่งและจัดทำสาระหลักสูตร เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอนอย่างเป็นระบบในการพัฒนาหลักสูตรต้องใช้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ต้องมีผู้นำที่เชี่ยวชาญนักพัฒนาหลักสูตรที่มีความสามารถในการพัฒนาหลักสูตร ต้องได้รับความร่วมมือและประสานงานจากบุคคลทุกฝ่าย ในการดำเนินงานตั้งแต่การวางจุดมุ่งหมาย การประเมินผลการพัฒนาหลักสูตรการฝึกอบรมผู้ใช้หลักสูตรให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่ ความคิดใหม่ การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลตลอดจนมีการวิจัยติดตามผลอย่างต่อเนื่องซึ่งดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการเพื่อให้ได้หลักสูตรที่ดี ถูกต้องเหมาะสม นำไปสู่จุดหมายปลายทางในการจัดการศึกษาที่สนองความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริงหลักสูตรสถานศึกษา เป็นแผนหรือแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาที่จะพัฒนาให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ โดยส่งเสริมให้แต่ละบุคคลพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตนรวมทั้งลำดับขั้นของมวลประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้สะสมซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้ ประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตนเอง มีชีวิตอยู่ในโรงเรียน ชุมชน สังคมและโลกได้อย่างมีความสุข หลักสูตรสถานศึกษาที่มีคุณภาพ ต้องเป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจากข้อมูลสารสนเทศด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาและชุมชน โดยมีความสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 มีการระดมทรัพยากรทั้งของสถานศึกษาและชุมชนมาใช้อย่างคุ้มค่าและเต็มตามศักยภาพ ตลอดจนมีการเตรียมความพร้อมในการจัดทำโดยให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และแนวทางในการจัดทำอย่างละเอียด ซึ่งครูผู้สอนก็เป็นผู้หนึ่งที่จะต้องให้ความร่วมมือในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาของแต่ละสถานศึกษา ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทุกประเด็น อาทิ การบูรณาการหลักสูตร การจัดทำหลักสูตร การบริหารจัดการหลักสูตร ฯลฯ จนกระทั่งถึงความสามารถในการนำหลักสูตรไปใช้ในการปฏิบัติการสอนในชั้นเรียนมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543). *แนวทางการประเมินคุณภาพภายใน สถานศึกษา: เพื่อพร้อมรับ*

การประเมินภายนอก. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี

กระทรวงศึกษาธิการ. 2546. *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*.

กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุนีย์ ภูพันธ์. 2546. *แนวคิดพื้นฐานการสร้างและพัฒนาหลักสูตร*. เชียงใหม่: เดอะโนว์เลจ เซ็นเตอร์.

กรมวิชาการ. (2545). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

เอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2560). *รูปแบบการบริหารโรงเรียนเอกชนที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา*

ประถมศึกษารุ่นแรก เขต 1. วิทยานิพนธ์ของการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Wohlstetter, Priscilla. 1995. "Getting School-Based Management Right", *Phi Delta Kappan*. 77 (1)

(September 1995), 22-25.